

dat zowel voor bewaarschool als voor kerkdiensten gebruikt zou kunnen worden.³ Toch had hij ook een bijdrage meegenomen. Hij las zijn vrienden voor uit de *Berichten en Mededeelingen* betreffende de vergadering van de Evangelische Alliantie, die in augustus en september 1866 te Amsterdam gehouden zou worden. Het stuk, waarin allen werden uitgenodigd 'die Jezus van Nazaret belijden als den Christus Gods en den Zaligmaker der wereld, en zich om zijn kruis willen vereenigen', was hem kort daarvoor in handen gekomen. Zelf had De Groot al besloten om te gaan. Nu zeiden ook 'vele' van zijn vrienden dat zij wilden toetreden.⁴ Zo begon die avond het drama waar de titel van dit artikel op duidt.

Op de voorposten

Dertig jaren waren voorbijgegaan, maar in wezen was de nu 63-jarige Hofstede de Groot in die tijd niet veel veranderd. Voor zijn 'lokaal'- weer zo'n typische combinatie van volksoopvoeding en inwendige zending - ijverde hij met hetzelfde enthousiasme als waarmee hij zich enkele decennia eerder voor de oprichting van zondagsscholen, zijn vrouwenvereniging en het diakonessenwerk had ingezet.⁵ Wat wel veranderd was, was de tijd waarin hij opereerde. Tot in de kring van het gezelschap was dat merkbaar. De grote afwezig bij het feest was De Groots collega W. Muurling, die voor het gezelschap bedankt had, kort nadat hij zich op 25 september 1864 in een kerkdienst openlijk modern verklaard had. De Groninger theologen, zo had hij uitgelegd, hadden altijd *vooruit* gewild, maar deinsden nu terug voor de ontwikkeling die zij zelf hadden doen ontstaan. Toen Muurling dat zei hadden de mensen in de kerk naar Pareau en De Groot gekeken.⁶ In diezelfde septembermaand had De Groots oude studiemakker M.A. Amshoff emeritaat aangevraagd: ook hij was modern geworden.⁷ Het waren zware slagen voor De Groot; vooral de 'afval' van Amshoff, met wij hij al 46 jaar omging, trof hem diep. Uit het 'oude kringetje', waartoe naast de beide nu modern gewordenen, Pareau, Van Herwerden en De Groot zelf behoorden, was de vertrouwelijkheid weg. De eerstgenoemden

3. P. Hofstede de Groot aan C.P. Hofstede de Groot, z.p., z.d., (zie noot 2); J.M. Boon-Hofstede de Groot, 'Het leven van Petrus Hofstede de Groot, beschreven door zijne dochter' I, in: *Geloof en vrijheid*, jg. 1914, 38

4. P. Hofstede de Groot, *Iets over de Evangelische Alliantie*, welke in Augustus en September 1866 te Amsterdam hare zamenkomsten zal houden, Groningen 1866, 4. In 1867 schrijft Hofstede de Groot dat 'de meeste leden' zich aanmeldden; *Waarheid in Liefde*, 1867, 186.

5. J. Vree, 'P. Hofstede de Groot en de armenverzorging door vrouwen. Een hoofdstuk uit de geschiedenis van de Groninger inwendige zending', in: G. van Halsema Thzn. e.a. (red.), *Geloven in Groningen*. Capita selecta uit de geloofsgeschiedenis van een stad. Kampen 1990, 215-231, m.n. 215-221.

6. P. Hofstede de Groot aan C.P. Hofstede de Groot, 30-9-1864; Archief Hofstede de Groot 30 (blad 34). W. Muurling, *Ontwikkeling en vooruitgang des geestes op het gebied der godsdienst*, Groningen 1864.

7. In de kerkeraadsvergadering van 7-9-1864 werd meegedeeld dat Amshoff 'door bijzondere omstandigheden' zijn emeritaat aanvraag; Vervolg van de Handelingen des Breeden Kerkeraads (sept. 1860 - juni 1867); Archief van de Hervormde Gemeente te Groningen vol. XIIIc; Gemeente Archief Groningen.